

Історичні нариси

Цимбалюк В.І., Троян О.І., Маруценко М.О.

Кафедри нейрохірургії Національного медичного університету імені О.О.Богомольця — 30 років

Національний медичний університет імені О.О.Богомольця МОЗ України, м.Київ

У 2010 році виповнилося 30 років з часу заснування кафедри нейрохірургії як самостійного підрозділу Національного медичного університету імені О.О. Богомольця. Впродовж цього відносно короткого періоду свого становлення кафедра активно розвивалася, нарощуючи свій науково-педагогічний потенціал, і нині посідає провідне місце серед кафедр і курсів нейрохірургії вищих навчальних медичних закладів України.

Викладання нейрохірургії у Київському медичному інституті розпочалося у 1940 р., коли до Києва приїхав учень академіка М.Н. Бурденка професор Л.О. Корейша і очолив кафедру загальної хірургії, до програми якої були включені питання нейрохірургії. Проте, створенню кафедри нейрохірургії передувала ціла низка історичних передумов. Так, ще з другої половини XIX ст. талановитий хірург Ю.К. Шимановський разом з професором В.Ф. Грубе вивчав питання хірургічного лікування травм черепа, вроджених мозкових гриж, водянки мозку. В монографії Ю.К. Шимановського «Операции внутри человеческого тела» (1868) розроблені показання до хірургічного лікування внутрішньочерепних гематом, описані методи їх видалення.

У 1895 р. професор М.М. Волкович на кафедрі госпітальної хірургії вперше у вітчизняній хірургії виконав операцію окісно-кісткового закриття дефекту черепа. У цій же клініці в 1911 р. професор П.С. Бабицький успішно видалив пухлину головного мозку. Він перший у нашій державі почав читати лекції з нейрохірургії для лікарів. У 1928 р. П.С. Бабицький опублікував монографію «Клиника опухолей головного мозга», у 1930 р. — «Клиника опухолей спинного мозга».

У 30–40 роки XX ст. на кафедрі госпітальної хірургії під керівництвом академіка О.П. Кримова почали широко виконувати операції на центральній та периферійній нервовій системі. Провідними консультантами у лікуванні хворих з патологією нервової системи були професори М.М. Лапинський, пізніше — Б.М.Маньковський.

В.М. Шапов, О.П. Кримов, І.М. Іщенко узагальнили досвід надання допомоги при ураженнях черепа і мозку під час Першої світової війни і визначили необхідність ранньої хірургічної обробки черепно-мозкових пошкоджень у лікувальних підрозділах діючої армії.

У 1939 р. на V сесії хірургічної ради професор І.М. Іщенко виступив з доповіддю «Принципы патогенетической терапии острых синдромов повреждения головного мозга». І.М. Іщенко розробляв проблеми хірургії периферійної нервової системи, довів необхідність проведення ранніх оперативних втручань при вогнепальних ушкодженнях нервів, впровадив методи гангліотомії, радикалотомії та периартеріальної симпатектомії.

У повоєнні роки окремі аспекти нейрохірургії викладали на хірургічних кафедрах і на кафедрі нервових хвороб. Одночасно продовжувалось поглиблене вивчення питань морфології пухлин головного мозку (Л.І. Смірнов, Б.С. Хомінський), клініки та діагностики захворювань головного та спинного мозку (Б.М. Маньковський, В.М. Слонімска, С.М. Савенко, Л.І. Черні).

Створення у 1950 р. Київського науково-дослідного інституту нейрохірургії, який очолив учень академіка М.Н. Бурденка професор О.І. Арутюнов, дало можливість розширити вивчення нейрохірургії як клінічної дисципліни.

За ініціативою директора Київського науково-дослідного інституту нейрохірургії академіка А.П. Ромоданова в 1970 р. був організований доцентський курс при кафедрі неврології Київського медичного інституту, який очолив к.мед.н. В.Г. Станіславський. У межах цього курсу на посаді асистента з 1971 р. протягом кількох років працював к.мед.н. Ю.З. Феденко, з 1973 р. — Г.М. Палієнко, з 1978 р. — І.Н. Бойченко.

Професор В.Г.Станіславський

У 1980 р. створено кафедру нейрохірургії на базі нейротравматологічного відділення 14-ї міської лікарні ім. Жовтневої революції. Першим завідувачем кафедри став учень академіка А.П. Ромоданова д. мед. н. професор В'ячеслав Григорович Станіславський (1933–1986), який був талановитим нейрохірургом, педагогом, вченим з глибоким клінічним мисленням. Наукова робота колективу кафедри на чолі з професором В.Г. Станіславським була спрямована на вирішення проблем діагностики та хірургічного лікування хворих з черепно-мозковою травмою, травмою периферійної нервової системи, патологією хребта і спинного мозку, пухлинами ЦНС, нейропатичними больовими синдромами тощо.

Результати наукових досліджень професора В.Г. Станіславського викладені у 2 монографіях, серед яких єдина в країні монографія, присвячена діагностиці та лікуванню сарком головного мозку, а також у 120 наукових роботах. Життя його обірвалося в період творчого розквіту 26 червня 1986 р.

Під керівництвом професора В.Г. Станіславського на базі кафедри нейрохірургії створений перший у країні центр лікування хворих з травматичним ураженням периферійної нервової системи. Виконано дві планові науково-дослідні роботи: «Розробити уточнену діагностику й обґрунтування до різних методів хірургічного лікування травматичних пошкоджень периферійної нервової системи» (1981–1983); «Розробити мікрохірургічні методи реіннервації і пластики дефектів при травматичних пошкодженнях периферичних нервів з метою зменшення інвалідизації хворих» (1984–1986). У клінічній практиці використовували нові методи діагностики травматичних уражень периферійної нервової системи: кристалізацію рідкого холестерину, тепловізорну діагностику, реєстрацію теплових імпульсів, імпедансну реоплетизмографію; розробляли методи стимуляції регенерації та контролю регенераторних процесів.

У 1986 р. кафедру нейрохірургії Київського медичного інституту за сумісництвом очолив директор Київського науково-дослідного інституту нейрохірургії, заслужений діяч науки і техніки України, Герой Соціалістичної праці, лауреат Державної премії України, академік АМН СРСР, професор Андрій Петрович Ромоданов (1920–1993). У тому ж році кафедру переведено до Київського НДІ нейрохірургії, що дало можливість використати величезний досвід інституту для поліпшення підготовки студентів, ознайомлення їх з новітніми досягненнями сучасної нейрохірургії. Створено навчально-науково-виробничий комплекс «Нейрохірургія», до якого ввійшли Київський науково-дослідний інститут нейрохірургії, кафедра нейрохірургії Київського медичного інституту, кафедра нейрохірургії Інституту удосконалення лікарів, нейрохірургічне відділення лікарні швидкої медичної допомоги. З 1986 р. основною базою кафедри стало новостворене відділення відновної нейрохірургії. Особливу увагу співробітники кафедри приділяли питанням діагностики і хірургічного лікування травм периферійної нервової системи, хірургії болю, лікуванню наслідків черепно-мозкової травми та гострих порушень мозкового кровообігу, лікуванню хворих з патологією хребта й спинного мозку, удосконаленню методів функціональної та стереотаксичної нейрохірургії.

У 1986 р. професором кафедри обраний учень А.П. Ромоданова д.мед.н. В.І. Цимбалюк, доцентом кафедри — к.мед.н. І.Н. Бойченко; асистентами кафедри працювали к.мед.н. Г.М. Палієнко та О.М. Хонда.

У 1987 р. на кафедрі організовано факультет удосконалення викладачів кафедр і курсів нейрохірургії України та республік СРСР. З 1992 р. кафедра нейрохірургії Українського державного медичного університету (з 1995 р. – Національний медичний університет) стала опорною кафедрою в галузі нейрохірургії в Україні. Завданнями кафедри були підготовка

Академік А.П.Ромоданов. 1988 р.

Академік НАМН України В.І.Цимбалюк

*Викладацький склад
кафедри нейрохірургії КМІ. 1989 р.*

студентів, клінічних ординаторів, аспірантів, магістрів, видання уніфікованих програм навчання, написання та видання навчально-методичної літератури, координація та комплексування наукових досліджень.

З 1993 р. кафедрою завідує учень А.П. Ромоданова академік НАМН України, д.мед.н., професор, лауреат двох Державних премій, заслужений діяч науки і техніки України, віцепрезидент Української асоціації нейрохірургів Віталій Іванович Цимбалюк.

Починаючи з 1987 р., на кафедрі нейрохірургії під керівництвом професора В.І.Цимбалюка досліджують ефективність нового методу відновного лікування нейрохірургічної патології – нейротрансплантації ембріональної нервової тканини (ТЕНТ). Перші дослідження проводили з ТЕНТ, в подальшому — із нейрогенними стовбуровими клітинами. Співробітники кафедри та відділення відновної нейрохірургії Інституту нейрохірургії поглиблено вивчили механізми дії пересадженої ембріональної нервової тканини при черепно-мозковій травмі, травмі периферійних нервів, експериментальному інфаркті мозку, дитячому церебральному паралічу тощо. Співробітники кафедр нейрохірургії та оториноларингології НМУ проводили комплексні експериментальні дослідження з вивчення відновного впливу ТЕНТ на функцію слуху; кафедри очних хвороб НМУ — вивчали перспективи використання

нейротрансплантації для відновлення функції зору. Результати досліджень методів одержання клітинних і тканинних трансплантантів відзначені Державною премією України в галузі науки і техніки за 2002 р.

Співробітники кафедри на чолі з академіком НАМН України, професором В.І. Цимбалюком брали участь у розробці нових методів відновних операцій у нейрохірургічних хворих, зокрема, електроміостимуляції (активної та пасивної) та електростимуляції структур мозку; вивчали ефективність різних методів лікування невгамовного болю. Результатом багаторічних досліджень стала розробка вітчизняних багатоканальних електростимуляторів, які показали високу ефективність у лікуванні невгамовного болю та за вираженої спастичності. Цикл робіт, присвячених вивченню патогенезу та розробці методів відновного лікування наслідків травми периферійної нервової системи, проведених під керівництвом професора В.І. Цимбалюка за участю співробітників кафедри, відзначений Державною премією України у галузі науки і техніки за 1996 р.

В останні 10 років на кафедрі виконані науково-дослідні роботи: «Дослідити механізми компресійних уражень периферичних нервів та розробити методи їх хірургічного та реабілітаційного лікування» (1999–2002 рр.); «Дослідити морфо-імунологічні зміни при експериментальній кріодеструкції структур головного мозку» (2003–2005 рр.), «Вивчити ефективність нейротрансплантації в корекції експериментального когнітивного дефіциту у тварин» (2005–2008 рр.); «Дослідити вплив імплантації синтетичних макропористих гідрогелів та клітин різного походження і ступеня диференціювання на відновлення функцій спинного мозку після його травматичного пошкодження в експерименті» (2009–2011 рр.). Співробітники кафедри нейрохірургії — активні учасники науково-дослідних робіт, що виконуються в Інституті нейрохірургії ім. акад. А.П. Ромоданова НАМН України.

Нині на кафедрі нейрохірургії працюють: В.І. Цимбалюк — академік НАМН України, академік АН Вищої школи України, д.мед.н., професор; А.М. Морозов — д.мед.н., професор; І.Н. Бойченко — к.мед.н., доцент; Б.М. Лузан — к.мед.н., доцент; О.І. Троян — к.мед.н., асистент кафедри; І.П. Дмитерко — к.мед.н., асистент кафедри; М.О. Марущенко — к.мед.н., асистент кафедри; В.В. Медведєв — к.мед.н., асистент кафедри. Активну участь у роботі кафедри беруть лаборанти: Л.К.Терпецька (з 1995 р.) та Л.Н. Коваль (з 1999 р.), а також лаборанти-сумісники Є.С.Ярмолук (з 2007 р.), Р.Р.Новіков (з 2010 р.).

В умовах модернізації вищої освіти, відповідно до положень Болонської декларації кафедра нейрохірургії як опорна активно підключилася до створення нової нормативної бази освіти. Так, протягом 2008–2010 рр. підготовлено й видано типову програму кандидатського іспиту зі спеціальності 14.01.05 – нейрохірургія, типову та

Колектив кафедри під час обговорення клінічного спостереження

Колектив кафедри нейрохірургії з ректором НМУ академіком НАМН України В.Ф.Москаленком

робочу програму з нейрохірургії для студентів вищих медичних закладів III–IV рівнів акредитації, методичний посібник для викладачів вищих медичних навчальних закладів та ін. Введений курс викладання нейрохірургії на IV курсі стоматологічного факультету, VI курсі медико-психологічного факультету та курс за вибором на VI курсі медичного факультету, розширено і вдосконалено програму навчання інтернів неврологів, лікарів з невідкладних станів, сімейних лікарів та інших суміжних фахівців. Повністю оновлені матеріали для практичних занять, лекцій, створено WEB-сторінку кафедри, де викладені всі навчально-методичні матеріали для студентів з максимальним збереженням надбань української нейрохірургічної школи.

З 1980 року на кафедрі успішно працює студентський науковий гурток. Керівниками гуртка у різні роки були висококваліфіковані та досвідчені спеціалісти: академік А.П. Ромоданов, професор В.Г. Станіславський, доцент І.Н. Бойченко. Нині роботою студентського наукового гуртка керують завідувач кафедри академік НАМН України професор В.І. Цимбалюк та викладач кафедри к.мед.н. О.І. Троян. Чимало гуртківців стали призерами на всеукраїнських та міжнародних конференціях з нейрохірургії,

зайняли призові місця та отримали нагороди на студентських олімпіадах з хірургії та неврології.

За 30 років існування кафедри нейрохірургії підготовлено 15 докторів і 54 кандидати медичних наук, видано 8 підручників, 6 навчальних посібників, 62 монографії, 3 довідники, 1 словник, 18 методичних рекомендацій, 13 інформаційних листів. Співробітниками кафедри опубліковано понад 1000 наукових робіт, отримано 116 патентів та авторських свідоцтв про винаходи, внесено 82 раціоналізаторські пропозиції, отримано золоту медаль ВДНГ СРСР (1986 р.). Лише за 2010 рік видано 8 наукових посібників з нейрохірургії українською, російською та англійською мовами, які відповідають сучасним світовим стандартам та вимогам оновленої системи освіти в Україні.

Щороку на кафедрі проходять навчання понад півтори тисячі студентів та інтернів з різних куточків світу. З початку заснування на кафедрі навчалися 22 аспіранти очної і заочної форми навчання, 25 клінічних ординаторів і 3 магістри.

Свій ювілей колектив кафедри зустрічає сповнений оптимізму та відчуття гордості і пошани до своїх Вчителів, з надією на подальші творчі та наукові звернення.